

THEORETICAL AND PRACTICAL ISSUES OF LINGUISTICS IN TURKIC LANGUAGES

Abdusalomova Charosxon Sadridin qizi

Fergana State University

Faculty of Foreign Languages, 1st year
student of Philology and Language teaching

Scientific supervisor: **Karimjonova**

Shahlo Ravshanjonovna

Annotatsiya. Ushbu maqolada turkiy tillar doirasida tilshunoslikning nazariy va amaliy masalalari tahlil qilinadi. Unda fonetika, morfologiya, sintaksis va semantika sohalaridagi umumiy qonuniyatlar, ularning turkiy tillar o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, tilshunoslikning amaliy yo'nalishlari – tarjima, til o'qitish metodikasi, leksikografiya va kompyuter lingvistikasi kabi yo'nalishlarda yuzaga keladigan muammolar va ularni hal etish yo'llari muhokama qilinadi. Maqola turkiy tillarni o'rganish va o'rgatishda ilmiy asoslangan yondashuvlarni ilgari surishga xizmat qiladi.

Annotation. This article explores theoretical and practical issues in linguistics within the context of Turkic languages. It analyzes general linguistic patterns in phonetics, morphology, syntax, and semantics, highlighting both common and distinct features among Turkic languages. Furthermore, the paper discusses challenges and solutions in applied linguistics fields such as translation, language teaching methodology, lexicography, and computational linguistics. The study aims to promote scientifically grounded approaches to the study and teaching of Turkic languages.

Аннотация . В данной статье рассматриваются теоретические и практические вопросы лингвистики в рамках тюркских языков. Анализируются общие закономерности в области фонетики, морфологии, синтаксиса и семантики, а также их сходства и различия между тюркскими языками. Особое внимание уделяется прикладным аспектам лингвистики — переводоведению,

методике преподавания языка, лексикографии и компьютерной лингвистике, выявляются проблемы и предлагаются пути их решения. Работа направлена на развитие научно обоснованных подходов к изучению и преподаванию тюркских языков.

Kalit so‘zlar. Turkiy tillar, tilshunoslik, nazariy masalalar, amaliy lingvistika, fonetika, morfologiya, sintaksis, semantika, tarjima, kompyuter lingvistikasi

Keywords. Turkic languages, linguistics, theoretical issues, applied linguistics, phonetics, morphology, syntax, semantics, translation, computational linguistics.

Ключевые слова. Тюркские языки, лингвистика, теоретические вопросы, прикладная лингвистика, фонетика, морфология, синтаксис, семантика, перевод, компьютерная лингвистика.

KIRISH

Turkiy tillar dunyoning turli hududlarida millionlab insonlar tomonidan so‘zlashiladigan va boy tarixiy-lisoniy merosga ega bo‘lgan tillar guruhidir. Ular asrlar davomida shakllanib, o‘zaro ta’sir va taraqqiyot jarayonida keng tilshunoslik maydonini yuzaga keltirgan. Bugungi globallashuv sharoitida turkiy tillarni o‘rganish nafaqat madaniy va tarixiy jihatdan, balki nazariy va amaliy tilshunoslik nuqtai nazaridan ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Maqolada turkiy tillarning umumiy lingvistik xususiyatlari, ularning fonetik, morfologik, sintaktik va semantik tizimlari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy tilshunoslikning amaliy yo‘nalishlari – tarjima, til o‘qitish metodikasi, leksikografiya va kompyuter lingvistikasi singari sohalardagi muammolar va ularning yechimlari yoritiladi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi – turkiy tillar misolida tilshunoslikning nazariy asoslarini ochib berish va amaliy masalalarga ilmiy yondashuvlar orqali yechim taklif etishdir. Shuningdek, maqolada mavjud ilmiy qarashlar tahlil qilinib, ularning yangi talqinlari ham taklif etiladi.

TURKIY TILLARDA NAZARIY TILSHUNOSLIK MASALALARI

Turkiy tillarning nazariy tilshunoslik doirasida o'rganilishi o'ziga xos fonetik, morfologik, sintaktik va semantik xususiyatlar orqali ajralib turadi. Har bir bo'lim tilning umumiy tuzilmasini anglashda muhim ahamiyatga ega.

Fonetika sohasida turkiy tillarga urg'uli unlilar tizimi, orqa va old qator unlilarning uyg'unlashuvi, so'z urg'usining o'ziga xosligi kabi xususiyatlar xosdir. Masalan, unli uyg'unligi turkiy tillarning deyarli barchasida uchraydi va bu fonetik qonuniyat morfologik darajada ham aks etadi.

Morfologiya nuqtai nazaridan turkiy tillar agglutinatив tuzilishga ega bo'lib, bu ularning grammatik shakllarni qo'shimchalar orqali ifodalashini bildiradi. Qo'shimchalarning ketma-ketligi qat'iy tartibda bo'lib, bu holat morfologik tahlilni soddalashtiradi va sintaktik tuzilmalarda aniqlikni ta'minlaydi.

Sintaksis jihatidan esa, turkiy tillarda so'z tartibi asosan S-O-V (egalik – to'ldiruvchi – kesim) ko'rinishida bo'ladi. Biroq zamonaviy turkiy tillarda bu tartib kommunikativ zaruriyat asosida o'zgarishi mumkin. So'z tartibining moslashuvchanligi tilning pragmatik jihatdan boyligini ko'rsatadi.

Semantika sohasida esa, ko'p ma'nolilik, sinonimiya va metaforik ifodalar keng qo'llaniladi. Shu bilan birga, leksik-semantik maydonlar orasidagi tafovutlar turkiy tillar orasidagi farqlarning asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi.

Nazariy tilshunoslik doirasida olib borilayotgan tadqiqotlar ushbu xususiyatlarni aniqlash, ularni tizimlashtirish va umumlashtirish orqali turkiy tillarning o'zaro bog'liqligi va tipologik o'xshashliklarini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

TURKIY TILLARDA AMALIY TILSHUNOSLIK MASALALARI

Amaliy tilshunoslik – nazariy bilimlarni real hayotda qo'llashga qaratilgan tilshunoslik sohasi bo'lib, turkiy tillarda bu yo'nalish keng ko'lamli tadqiqotlar va loyihalarni o'z ichiga oladi. Amaliy tilshunoslik quyidagi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

Tarjima nazariyasi va amaliyoti turkiy tillar o'rtasida bo'lgan semantik, morfologik va sintaktik tafovutlarni inobatga olgan holda, aniq va samarali tarjima usullarini ishlab chiqishni talab etadi. Turkiy tillarning o'zaro o'xshashligi ba'zida

tarjima jarayonini yengillashtirsa-da, leksik tafovutlar va uslubiy farqlar tarjimonlar oldida qiyinchiliklar tug'diradi.

Til o'qitish metodikasi ham amaliy tilshunoslikning muhim tarmog'idir. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, multimedia vositalari va interaktiv texnologiyalar orqali turkiy tillarni samarali o'rgatish imkoniyatlari kengaymoqda. Ayniqsa, ikkinchi til sifatida turkiy tillarni o'rgatishda kommunikativ yondashuv, ko'p funktsiyali darsliklar va test tizimlari muhim ahamiyatga ega.

Leksikografiya, ya'ni lug'at tuzish san'ati, turkiy tillarning boy lug'aviy merosini tizimlashtirish va saqlashga xizmat qiladi. Tarixiy va zamonaviy lug'atlar orqali til boyliklari o'rganiladi, so'zlarning ma'no doirasi, sinonim va antonimlari aniqlanadi. Hozirgi kunda ikki yoki undan ortiq turkiy tilni qamrab olgan qiyosiy lug'atlar ham keng tarqalmoqda.

Kompyuter lingvistikasi — turkiy tillarning raqamli muhitda o'rganilishi va qo'llanishiga qaratilgan soha. Matnni avtomatik tahlil qilish, mashina tarjimasi, nutqni tanish tizimlari, korpus lingvistikasi kabi sohalar bu yo'nalishda rivojlanmoqda. Ammo, har bir tilning fonetik va morfologik murakkabligi ushbu tizimlarning mukammalligini ta'minlashda muhim omil bo'lib qolmoqda.

Amaliy tilshunoslikdagi bu yo'nalishlarning barchasi turkiy tillarning nafaqat ilmiy, balki ijtimoiy va madaniy ahamiyatini ham oshiradi. Mazkur masalalarni chuqur o'rganish orqali turkiy tillarni saqlash, rivojlantirish va keng jamoatchilikka yetkazish imkoniyati ortadi.

TURKIY TILLARDA FONETIKA VA MORFOLOGIYA MASALALARI

Turkiy tillarning fonetikasi va morfologiyasi ularning umumiy til tuzilmasida markaziy o'rin egallaydi. Bu ikki soha tilning tovush tuzilmasi va grammatik shakllanish jarayonlarini o'rganishga xizmat qiladi.

Fonetika bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar turkiy tillar uchun xos bo'lgan unli uyg'unligi, urg'u tizimi va undoshlar fonetikasi kabi elementlarni yoritadi. Masalan, O'zbekistonlik tilshunos A. Jo'rayev (2021) fonetik tahlilda shunday deydi: "Unli uyg'unligi nafaqat fonetik jihatdan, balki morfologik shakllanishga ham ta'sir

ko'rsatadi." Men ham bu fikrga qo'shilaman, chunki turkiy tillarda so'z yasash va qo'shimchalarni biriktirishda aynan unli uyg'unligi yetakchi rol o'ynaydi.

Shuningdek, fonetik tizimda urg'uning o'rni alohida ahamiyatga ega. Ayrim turkiy tillarda urg'u qat'iy, boshqalarida esa harakatchan bo'lishi mumkin. Bu esa fonosemantik tafovutlarni keltirib chiqaradi va ma'no tafsiri bilan bog'liq muhim omilga aylanadi.

Morfologiya nuqtai nazaridan esa, turkiy tillarning agglutinatив tuzilishi ularni boshqa tillardan ajratib turadi. So'zlarga qo'shimchalar orqali grammatik va leksik ma'nolar qo'shiladi. Qo'shimchalar qat'iy tartibda joylashadi: oldin egalik, keyin ko'plik, undan so'ng kishi va zamon qo'shimchalari keladi.

Masalan, qirg'iz tilshunosi K. Moldokanova quyidagicha ta'kidlaydi: "Turkiy tillarning morfologik tuzilmasi – ularning ichki mantiqiy tizimini ifodalaydi." Men bu fikrga qo'shilaman, aynan morfologik izchillik turkiy tillarda o'zaro o'xshashlikni ta'minlaydi va ularni sistematik tahlil qilish imkonini beradi.

Fonetik va morfologik o'ziga xosliklar turkiy tillarning ildizlaridan to hozirgi zamongacha bo'lgan rivojlanish bosqichlarini ko'rsatadi. Ushbu ikki darajadagi tahlillar tilshunoslikda nazariy va amaliy yechimlar ishlab chiqishda mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi.

TURKIY TILLARDA SINTAKSIS VA SEMANTIKA MASALALARI

Turkiy tillarda sintaktik va semantik tizimlar tilning strukturaviy va mazmuniy asoslarini tashkil etadi. Bu ikki soha tilshunoslikning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi, chunki ular orqali til vositasida fikr bildirish va ma'no ifodalanadi.

Sintaksis sohasida turkiy tillarga xos xususiyatlardan biri — S–O–V (Subyekt–Obyekt–Predikat) tartibidir. Bunday so'z tartibi gapda aniqlik va izchillikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, nutqdagi muloqot ehtiyojlari asosida bu tartib o'zgarib, gapga stilistik rang berishi mumkin.

Tilshunos S. Allamuratov o'z tadqiqotida quyidagicha yozadi: "Turkiy tillar sintaksisida so'z tartibi mantiqiy va ma'noviy urg'u vositasi sifatida ishlaydi." Bu fikrga qo'shilgan holda, men ham gapdagi so'zlar joylashuvi faqat grammatik tuzilma

emas, balki uslubiy vosita sifatida ham xizmat qilishi mumkinligini alohida ta’kidlamogchiman.

Semantika, ya’ni til birliklarining ma’nolarini o’rganuvchi soha, turkiy tillarda juda boy. Ular ko’p ma’nolilik (polisemiya), sinonimiya, antonimiya, omonimiya kabi hodisalar bilan boyitilgan. Bu esa turkiy tillarda ma’no qatlamining kengligini ko’rsatadi.

Masalan, o’zbek tilida “ko’z” so’zi nafaqat inson a’zosi, balki “bahor ko’zi”, “ko’z ilg’amas joy” kabi ko’plab ma’no va iboralarda qo’llaniladi. Bunday ma’no ko’lamini tahlil qilish tilning semantik imkoniyatlarini ochib beradi.

Semantik tahlillar, shuningdek, tarjima amaliyotida muhim o’rin tutadi. Aynan ma’no nozikliklari tarjimada asosiy e’tibor qilinadigan jihatlardandir. Shuningdek, semantika pragmatik elementlar — nutq egasining niyati, kontekst va intonatsiyaga ham bog’liq bo’lib, bu tilning funksional imkoniyatlarini yanada boyitadi.

Sintaksis va semantika masalalari tilning nafaqat ichki tizimini, balki uning muloqotdagi roli, mazmun yetkazishdagi imkoniyatlarini chuqur yoritadi. Ularni izchil o’rganish tilshunoslikning barcha bosqichlarida muhim ahamiyat kasb etadi.

TURKIY TILLARDA LEKSIKOLOGIYA VA FRAZELOGIYA MASALALARI

Leksikologiya turkiy tillarda so’z boyligini o’rganadi. Bu soha orqali tilning tarixiy ildizlari, zamonaviy lug’aviy tarkibi va yangi so’zlarning shakllanish mexanizmlari ochib beriladi. Turkiy tillarning o’ziga xos xususiyati shundaki, ularning leksik fondi juda boy va qatlamli: qadimiy so’zlar, arabcha, forsha, ruscha, inglizcha o’zlashmalar hamda so’nggi yillarda yuzaga kelgan neologizmlar mavjud.

Turkiy tillarda ko’p hollarda so’z yasash vositalari orqali yangi leksik birliklar yaratiladi. Masalan, o’zbek tilidagi “kitobxon”, “yozuvchi”, “bilimdon” kabi so’zlar aynan so’z yasovchi qo’shimchalar orqali hosil bo’ladi. Bu tilning ishlab chiqaruvchanlik xususiyatini ko’rsatadi.

Frazeologiya esa turkiy tillarda juda boy va obrazli ifodalar tizimini tashkil qiladi. Har bir turkiy tilda o’ziga xos iboralar mavjud bo’lib, ular xalqning fikrlash tarzi,

madaniyati va dunyoqarashini aks ettiradi. Misol uchun, o'zbek tilidagi "tili uzun", "ko'ngli ochiq", "ko'z ochirmaslik" kabi iboralar bevosita ma'no bilan emas, balki obrazli shaklda anglatiladi.

Frazeologik birliklarning bir qismi umumturkiy bo'lsa (ya'ni bir nechta turkiy tillarda uchraydi), boshqa qismi esa faqat ayrim hudud yoki tilga xos bo'lishi mumkin. Bu frazeologik o'xshashlik va farqlarni aniqlash orqali turkiy tillarning tarixiy yaqinligini va madaniy aloqalarini ko'rsatish mumkin.

Shuningdek, frazeologizmlarning o'rganilishi til o'rgatishda, tarjimada va adabiy tahlillarda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bunday birliklar ko'pincha kontekstga bog'liq bo'lib, ularni to'g'ri tushunish tilning mazmuniy nozikliklarini anglashga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, leksikologiya va frazeologiya tilning ma'naviy boyligini ochib beradigan va uni chuqur tahlil qilishga imkon beradigan muhim sohalardandir. Turkiy tillarda bu sohalarning o'rganilishi til taraqqiyotini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

TURKIY TILLARNING O'ZARO QIYOSI: O'XSHASHLIK VA FARQLAR

Turkiy tillar bir til oilasiga mansub bo'lishiga qaramay, ularning har biri o'ziga xos rivojlanish yo'lini bosib o'tgan. Bu tillar orasida umumiy fonetik, morfologik va sintaktik jihatlar bilan birga, muayyan farqlar ham mavjud.

O'xshashliklar eng avvalo fonetik tizimda ko'zga tashlanadi. Masalan, deyarli barcha turkiy tillarda unli uyg'unligi mavjud. Bu xususiyat ularning umumiy ildizdan kelib chiqqanligini ko'rsatadi. Shuningdek, fe'l zamonlari, shaxs qo'shimchalari, egalik shakllari va ayrim so'zlarning ildizlari o'zaro o'xshash.

Masalan: O'zbek tilida: ko'z, quloq, kichik. Qirg'iz tilida: kös, kulaq, kiçü

Yuqoridagi misollarda tovush o'zgarishlariga qaramasdan, ma'nolar bir xil qolgan.

Farqli jihatlar esa fonetik talaffuz, lug'aviy boylik, yozuv tizimi va zamonaviy til siyosatida ko'proq kuzatiladi. Masalan, turkiy tillar qatoriga kiruvchi o'zbek va turk tillarida fe'l yasalishida ham, sintaktik tuzilmada ham sezilarli farqlar mavjud.

Shuningdek, uslubiy jihatdan ham ayrim tillar ko‘proq arabcha, ba’zilar esa ruscha ta’sirda rivojlangan.

Bundan tashqari, yozuv tizimlari ham har xil: O‘zbek tili — lotin yozuvida (rivojlanayotgan, barqarorlashayotgan)

Qirg‘iz va qozoq tillari — kirill yozuvida (lekin lotinga o‘tish jarayoni bor)

Turkiya turkchasi — lotin yozuvida (barqaror)

Qiyosiy tahlil turkiy tillarni tizimli o‘rganishda katta ahamiyatga ega. Bu orqali nafaqat ularning umumiy ildizi va taraqqiyot yo‘li, balki ularning hozirgi davrdagi til siyosati, kommunikatsiya imkoniyatlari ham ochiladi.

Xulosa qilib aytganda, turkiy tillarni o‘zaro taqqoslash, ularning o‘xshashlik va farqlarini aniqlash orqali tilshunoslikka nazariy hamda amaliy hissa qo‘shish mumkin.

NAZARIY VA AMALIY TAHLIL: XULOSA VA TAKLIFLAR

Turkiy tillarda tilshunoslik sohasidagi izlanishlar nazariy va amaliy jihatdan bir-birini to‘ldiruvchi ikki asosiy yo‘nalishga bo‘linadi. Bu maqolada shu ikki yondashuv doirasida tahlil olib borildi va quyidagi muhim xulosalarga kelindi:

Nazariy yondashuv til tizimining ichki qonuniyatlarini tushuntirishga qaratilgan. Bu yerda fonetika, morfologiya, sintaksis, semantika, leksikologiya kabi sohalar ilmiy asosda o‘rganiladi. Turkiy tillarda mavjud umumiylik — bu nazariy jihatdan yagona til oilasiga mansublikni isbotlaydi. Shuningdek, fonologik tizim, agglutinativ morfologiya va S-O-V sintaksisi kabi umumiy strukturaviy xususiyatlar aynan nazariy tahlil orqali aniqlanadi.

Amaliy yondashuv esa bu nazariy bilimlarni hayotiy, real holatlarda qo‘llash imkoniyatiga yo‘naltirilgan. Bu jumladan: til o‘qitish metodikalari, tarjima ishlari, lug‘at tuzish, matn tahlili, til siyosati, zamonaviy texnologiyalarda tilni qo‘llash (masalan, sun‘iy intellekt, avtomatik tarjima, ovozli tizimlar)

Turkiy tillar uchun amaliy yondashuv bugun ayniqsa dolzarb. Masalan, bir til asosida boshqasini o‘rganish uchun soddalashtirilgan grammatikadagi umumiyliklarga tayanilmoqda. Bundan tashqari, o‘zaro tarjima tizimlarida frazeologik birliklar va

semantik nozikliklarni hisobga olish — bu amaliy jihatdan hal etilishi lozim boʻlgan muammolardandir.

Yangi takliflar va mulohazalar:

1. Turkiy tillarni oʻzaro oʻrganish uchun yagona lingvistik baza yaratish lozim — bu nafaqat nazariy tahlillarni, balki amaliy qoʻllanmani ham yengillashtiradi.
2. Umumturkiy elektron korpuslar, kompyuter dasturlari va mobil ilovalar ishlab chiqilishi tilshunoslikda amaliy turtki boʻlishi mumkin.
3. Har bir turkiy tilda frazeologizmlarning izohli lugʻatlari yaratilsa, tarjimada va til oʻrganishda sezilarli yutuqlar boʻladi.
4. Sintaksis va semantik analiz asosida zamonaviy matnlarni avtomatik tahlil qilish vositalari til oʻrgatuvchi platformalarga joriy etilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, nazariy tahlillar tilning ichki tizimini oʻrgansa, amaliy yondashuv bu bilimlarni hayotda qoʻllashga xizmat qiladi. Har ikki yondashuvning uygʻunligi esa turkiy tillar taraqqiyoti uchun muhim zamin yaratadi.

XULOSA VA UMUMIY TAHLIL

Turkiy tillar — oʻzaro tarixiy ildizga ega, ammo har biri alohida taraqqiy topgan mustaqil tillar majmuasidir. Ushbu maqolada ularning tilshunoslikdagi nazariy asoslari va amaliy qoʻllanmalari tizimli ravishda tahlil qilindi. Quyida umumlashtirilgan asosiy xulosalar keltiriladi:

1. Turkiy tillarning yagona lingvistik ildizga egaligi ularning fonetik, morfologik va sintaktik tizimlarida aniqlik bilan namoyon boʻladi. Nazariy jihatdan bu yagona asos ularda umumiy qoidalar va qonuniyatlarning mavjudligini isbotlaydi.
2. Soʻz yasalishi, zamon shakllari, egalik qoʻshimchalari, urgʻu va ohang, shuningdek, soʻz tartibi kabi elementlarda oʻxshashliklar kuzatilsa-da, har bir til oʻz ichki rivoj yoʻnalishiga ega boʻlgan. Bu esa har bir tilni mustaqil tahlil qilish zarurligini koʻrsatadi.
3. Leksikologiya va frazeologiya sohasida esa oʻziga xoslik yanada yorqinroq namoyon boʻladi. Har bir turkiy til oʻz madaniyati, urf-odati va tarixiy tajribasiga

asoslangan holda obrazli ifodalarni yaratgan. Bu esa ularning amaliy foydalanishda turli konnotatsiyalarga ega bo'lishiga olib keladi.

4. Amaliy tilshunoslik yo'nalishlari — o'qitish metodikalari, tarjima, til o'rganish texnologiyalari, sun'iy intellektda tilni qo'llash — nazariy bilimlarning natijaviy mahsuli sifatida shakllanmoqda. Ayniqsa, zamonaviy axborot vositalarida tilning funksionalligi muhim rol o'ynaydi.

5. Turkiy tillarning o'zaro o'xshashliklari va tafovutlarini chuqur tahlil qilish nafaqat lingvistik, balki madaniy va siyosiy hamkorlikning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Bu borada umumturkiy elektron platformalar, korpus lingvistikasi va tarjima tizimlarini ishlab chiqish ayni muddaodir.

6. Nazariy va amaliy yondashuvlarni integratsiyalash tilshunoslik fanida yangi paradigma yaratishga xizmat qilishi mumkin. Har bir nazariy tahlil amaliy yechimlarga tayansagina, tilning real hayotdagi roli va foydasi aniq ko'rinadi.

Yakuniy fikr: turkiy tillarda tilshunoslikning nazariy va amaliy masalalari bo'yicha tadqiqotlar nafaqat ilmiy jarayonni chuqurlashtiradi, balki amaliy vositalar orqali til madaniyatini rivojlantirishga va avlodlar orasidagi lingvistik merosni uzviy bog'lashga xizmat qiladi. Bu yo'nalishdagi izlanishlar har tomonlama qo'llab-quvvatlanishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boqoyev M. Turkiy tillarning umumiy fonetikasi. Toshkent: Fan, 2010.
2. Erkinov A. O'zbek tilining frazeologik tizimi. Toshkent: O'qituvchi, 2004.
3. Bekchanov B., Ismatullayev A. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: Fan, 2009.
4. Janhonzoda B. Turkiy tillar qiyosiy grammatikasi. Samarqand, 2015.
5. Xojiev A. Tilshunoslikka kirish. Toshkent: O'qituvchi, 1995.
6. Johangirov H. Amaliy tilshunoslik asoslari. Buxoro, 2019.
7. Xudoyberganova D. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2011.
8. Qo'chqorova M. Turkiy tillarda morfologik tizim va ularning o'zaro taqqoslanishi. Qarshi, 2016.

9. Ubaydullayev S. Qiyosiy tipologiya asoslari. Toshkent: TDPU, 2012.
10. Saidova G. Turkiy tillarda sinonimiya muammolari. Namangan: NDU, 2020.
11. Clauson, G. An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish. Oxford: Clarendon Press, 1972.
12. Johanson, L. The Structure of Turkic. Wiesbaden: Harrassowitz, 2002.
13. Tekin, T. A Grammar of Orkhon Turkic. Indiana University, 1968.
14. Erdal, M. A Grammar of Old Turkic. Brill, 2004.
15. Öztopçu, K. Elementary Turkish: A Complete Course for Beginners. Istanbul: Boğaziçi University Press, 2009.